

Leerplan cultuurbeschouwing voor freinetscholen Keerpunt

(de drie graden van het secundair onderwijs)

Freinetscholen Keerpunt vzw
www.keerpuntscholen.be

2022

Algemene situering

Dit leerplan is opgesteld door Freinetscholen Keerpunt vzw, het schoolbestuur van een vrije secundaire freinetschool die op 2 september 2019 in verschillende vestigingsplaatsen, verspreid over Vlaanderen, van start ging met het eerste leerjaar A en die vervolgens wil uitgroeien tot een zesjarige structuur. Voor de verschillende graden werd een structuuronderdeel freinetpedagogie aangevraagd. Voor de 1ste en 2de graad is dat reeds erkend door de Vlaamse regering en geprogrammeerd in verschillende vestigingsplaatsen van Keerpunt en van andere scholen.

Voor de 1ste en 2de graad beschikt Keerpunt over (voorlopig) goedgekeurde leerplannen. Het leerplan voor de 2de graad ASO is een geïntegreerd leerplan (voor de basisvorming, het structuuronderdeel freinetpedagogie en cultuurbeschouwing samen). In Keerpunt worden geen aparte cursussen of lessen levensbeschouwing ingericht. Cultuurbeschouwing, waarvoor dit graadoverschrijdend leerplan werd opgesteld, maakt deel uit van het totale curriculum in de Keerpuntscholen.

Vooreerst enige toelichting bij onze werking en het gehanteerde leerplan: eigenlijk werken we niet met een apart leerplan voor cultuurbeschouwing, maar met een geïntegreerd leerplan waarin zowel de basisvorming, het structuuronderdeel freinetpedagogie als de cultuurbeschouwing een plek krijgen. De basis van dit leerplan ligt voor ons bij de pedagogische invarianten die Freinet formuleerde om zijn visie op onderwijs (en op mens en maatschappij) weer te geven:

De pedagogische invarianten volgens C. Freinet: (vertaald uit: C. Freinet, Les Invariants Pédagogiques, Code pratique de l'École Moderne, Bibliothèque de l'École Moderne n° 25, Cannes, 1964)

1. Kind en volwassene zijn gelijk van aard.
2. Groter zijn betekent niet noodzakelijk superieur zijn.
3. Het gedrag van een kind op school toont de functie van zijn gestel, van zijn fysiologische en organische toestand.
4. Autoritaire bevelen wekken weerstand op.
5. Niemand staat graag in het gelid.
6. Niemand houdt ervan gedwongen te worden.
7. Zelfgekozen bezigheden geven meer voldoening.
8. Niemand werkt graag zonder te weten waartoe zijn inspanning dient.
9. We moeten het werk motiveren.
10. Geen schools gedreun meer.
- 10 bis. Ieder mens wil slagen.
- 10 ter. Het werk, niet het spel, is de natuurlijke bezigheid van een kind.
11. Proefondervindelijk verkennen is de normale, natuurlijke en universele weg tot (kennis)verwerving.
12. Het geheugen heeft slechts waarde wanneer het proefondervindelijk verkennen dient.
13. Regels en wetten moeten het resultaat zijn van ervaring, waarneming en onderzoek. Anders zijn het maar waardeloze formules.
14. Intelligentie is geen gave die alleen op eigen kracht teert. Intelligentie betekent: ontvankelijk zijn voor ervaringen.

15. *De traditionele school cultiveert een abstracte vorm van intelligentie, ver van de levende werkelijkheid.*
16. *Een kind luistert niet graag naar 'ex cathedra'-lessen.*
17. *Van levend, functioneel werk wordt een kind niet moe.*
18. *Niemand – kind noch volwassene – houdt van controle en sancties, die steeds kwetsen.*
19. *Cijfers en klasseringen zijn fout.*
20. *Praat zo weinig mogelijk.*
21. *Kinderen houden niet van kuddewerk.*
22. *Orde en discipline zijn noodzakelijk in de klas.*
23. *Straffen zijn altijd fout.*
24. *Het nieuwe schoolleven veronderstelt een aangepaste schoollocatie.*
25. *Overbevolkte klassen zijn altijd pedagogisch fout.*
26. *Grote schoolcomplexen leiden tot het anoniem naast elkaar leven van leraren en leerlingen.*
27. *De democratie van morgen wordt voorbereid door de democratie op school.*
28. *Men kan slechts opvoeden in waardigheid.*
29. *De pedagogische vernieuwing is een element van de maatschappijvernieuwing.*
30. *Om vooruit te komen, moet men geloven in het leven, in een toekomst voor iedereen.*

Het gaat dus om een dertigtal pedagogische principes die onveranderlijk (invariant) overeind blijven om de veranderende en voortdurend te moderniseren pedagogische praktijk te kunnen aansturen. Om de invarianten te realiseren in de dagelijkse klas- en schoolpraktijk werden een aantal zogenaamde freinettechnieken ontwikkeld, die we in Keerpunt op een aangepaste manier toepassen via inbedding in de cursussen die in het weekrooster worden opgenomen. Op die manier slagen we erin de band te versterken tussen het hoe (pedagogisch-didactische aanpak), het wat (de leerinhouden), het waartoe (de doelstellingen) en het waarom (de visie van Freinet) van het freinetonderwijs dat we aanbieden.

We doen in Keerpunt niet aan vakkensplitsing: het weekrooster bestaat bij ons niet uit telkens een aantal lestijden voor de onderscheiden vakken, maar wordt ingenomen door 'cursussen' (afgeleid van de freinettechnieken) waarmee de doelstellingen (eindtermen en leerplandoelen) kunnen bereikt worden. Een volledig overzicht met een bijhorende beschrijving van elke cursus vind je in het geïntegreerde Keerpuntleerplan van de 2de graad, zie website: www.keerpuntscholen.be. Hier houden we het bij een gewone opsomming:

1. De cursus 'Kring'
2. De cursus 'Klasraad en schoolraad'
3. De cursus 'Vrije tekst en tekstbespreking'
4. De cursus 'Communicatie: klaskrant, schoolkrant, correspondentie, druk- en illustratietechnieken'
5. De cursus 'Onderzoek'
6. De cursus 'Levende Wiskunde'
7. De cursus 'Actua- en Boekenronde'
8. De cursus 'Klaskas'
9. De cursus 'Toonmoment'

10. De cursus 'Exploratie'
11. De cursus 'Welzijn'
12. De cursus 'Cultuur & Expressie'
13. De cursus 'Planning & Reflectie'
14. De cursus 'Burgerschap'
15. De cursus 'Ateliers'

De basis van Cultuurbeschouwing

Het lijkt voor de hand te liggen dat de inhoud en doelstellingen van 'cultuurbeschouwing', in de eerste plaats aan bod zullen komen in de cursus 'Cultuur en Expressie'. De tekst in het geïntegreerde leerplan over deze cursus nemen we hier even over (p. 26):

'Net als exploratie is de cursus cultuur en expressie bij uitstek bijzonder domeinverbindend. Enerzijds kan vrije expressie verbonden worden met nagenoeg alle andere cursussen, bijvoorbeeld wanneer er rond een bepaald thema (bijvoorbeeld 'diversiteit') gewerkt wordt in verschillende cursussen en de eindverwerking een expressieve dimensie krijgt. Leerlingen kunnen dan in de cursus cultuur en expressie terecht om technieken te leren die hen toelaten tot vrije expressie te komen binnen dat thema.

Anderzijds biedt deze cursus ook ruimte voor cultuurbeschouwing (voor scholen die dat aanbieden) vanuit een brede waaier van invalshoeken: historisch, sociaal, artistiek-technisch, enzovoort. Ook in dat geval ontstaan er bijzonder veel mogelijkheden om domeinverbindend te werken met andere cursussen.

In het algemeen stimuleert de cursus cultuur en expressie openheid tegenover kunst en cultuur in de breedst mogelijke zin, zowel via analyse en reflectie als via eigen creatieve productie.'

Maar cultuurbeschouwing komt niet alleen voor in de cursus 'Cultuur & Expressie', ook in de andere cursussen, vooral via de inbreng van de leerlingen in hun teksten, tussenkomsten in de kring, actua- en boekenronde, correspondentie, exploratie, onderzoek... en reflecties bij hun burgerschapsprojecten. Gemiddeld genomen worden op die manier zeker twee lestijden per week aan 'cultuurbeschouwing' besteed, maar dus niet als een 'apart' vak, maar als inhoudelijke uitwerking van (door leerlingen en mentoren) aangebrachte thema's in de verschillende cursussen.

Cultuurbeschouwing komt dus als een houding voor in alle cursussen. Als attitude is cultuurbeschouwing een belangrijk ingrediënt van een competentiegericht en natuurlijk opleiden. Er wordt uitgegaan van het feit dat een deel van de schoolse kennis en vaardigheden verworven kan worden volgens hetzelfde 'natuurlijk' proces waardoor kinderen leren staan, stappen, praten, enz. De natuurlijke methode bestaat erin dat een leeromgeving gecreëerd wordt die de leerlingen aanzet om, onbewust aangestuurd door hun levenselan, hun greep op de wereld te verstevigen. Door hun werk en de ontdekkingen wordt het samengaan van deze krachten bevorderd binnen een coöperatieve sociale omgeving. Dit is ook het geval voor cultuurbeschouwing.

De natuurlijke methode gebruikt het normale, natuurlijke leven in al zijn complexiteit (ook de cultuurbeschouwelijke aspecten) als vertrekpunt voor waarnemen, onderscheiden, vergelijken, ontdekken, analyseren, het formuleren van wetmatigheden...

De beoogde competentie is het opvoeden van leerlingen als zelfbewuste ontdekkers van zichzelf in een sociaal-natuurlijke omgeving waarin ze zich ontwikkelen, groeien en mechanismen (onder- of

uit-) vinden om als een geëngageerd burger op een positieve manier bij te dragen aan een betere wereld voor iedereen; op alle schalen en op alle niveaus.

Cultuurbeschouwing is een permanent aandachtspunt; een soort 'bril'/kijkwijzer op de cursussen die inhoudelijk een weerspiegeling zijn van wat er zich in onze omgeving voordoet.

Cultuurbeschouwing vertrekt dus van ervaringen en beleving en leidt tot waarneming en reflectie. Zo wordt cultuurbeschouwing een manier van leven. "Cultuur geeft vorm aan het leven en samenleven. Cultuur vormt en verandert gemeenschappen. Zo krijgt een mensenleven in zijn samenleving zin."¹

Er wordt een praktijk van cultuurbeschouwing uitgebouwd waardoor we onze coördinaten leren kennen, samenhang leren zien en begrijpen. Cultuuruitingen uit het leven gegrepen zijn de start van cultuurbeschouwing. Er wordt kritisch gekeken naar de eigen groei in de persoonlijke ruimte, maar ook in de sociale ruimte, zowel in de eigen (multiculturele) samenleving als mondiaal, zowel in heden als verleden en met toekomstperspectief...

Leerlijn.

Een leerlijn cultuurbeschouwing is niet sequentieel opgebouwd, maar circulair omwille van de verbinding. Die leerlijn is ook circulair te noemen omdat het steeds maar weer doorlopen is van een cyclus van ervaren, waarnemen, reflecteren en beoordelen. Naargelang de leerling klimt in zijn leerlijn, wordt het aanbod en de verwachte verdieping intensiever. Maar er kunnen gelijkaardige inhoudelijke thema's aan bod komen, die naarmate ze terugkeren verder verbreed (met andere nog niet besproken elementen) en verdiept worden. Thema's als diversiteit, discriminatie en vooroordelen, racisme, genderidentiteit en gendergelijkwaardigheid, religies en levensbeschouwingen, ecologie en duurzaamheid... zullen in de loop van de zes jaar secundair onderwijs geregeld ter sprake komen in de klas. In Keerpunt zijn die klassen samengesteld met leerlingen van verschillende leeftijden zodat zij mede afhankelijk van hun leeftijd en van vorige besprekingen van het behandelde thema een andere rol gaan spelen in het verdiepend proces van cultuurbeschouwing.

Leerdoelen cultuurbeschouwing en evaluatie.

De beoogde leerdoelen komen doorheen de verschillende jaren van het secundair onderwijs ad-hoc voor. In opmaat naar aparte leerdoelen worden ze afgetoetst aan het persoonlijk meesterschap in het reflecteren over zichzelf binnen de wereld.

De leerdoelen worden geïntegreerd in de leerdoelen van de verschillende cursussen, waarin cultuurbeschouwing aan bod komt. Een voorbeeld: Bij de cursus 'boekenronde' hebben we als kerndoel genoteerd: 'Je kan analyseren op welke manier een boek verband houdt met de cultuur en samenleving waarin het gecreëerd werd en kunt reflecteren over verschillen en gelijkenissen met je eigen culturele achtergrond'. Dat is duidelijk ook een leerdoel van Cultuurbeschouwing. We gaan dus geen aparte lijst van doelstellingen voor Cultuurbeschouwing weergeven, omdat die verspreid voorkomen in onze verschillende cursussen. Maar de verschillende aspecten van cultuurbeschouwing waaraan de leerlingen werken, worden wel bijgehouden en geëvalueerd via de opname in de 'badgeboekjes' per graad.

¹ Wegwijzer cultuurbeschouwing- op wandel met een kaart, Fopem/Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2017

In het badgeboek (of 'brevettenboek') staat per cursus en per graad precies aangegeven wat de studenten moeten bereiken (kerndoelen) en aan welke criteria ze moeten voldoen om aan het einde van de graad te slagen voor die cursus.

Elementen van cultuurbeschouwing zullen op basis van de voor een badge geformuleerde doelen in verschillende brevetten opgenomen en daar geëvalueerd worden. Bijvoorbeeld in de cursus Cultuur en Expressie wordt als kerndoel van kunstbeschouwing in het badgeboek voor de 2de graad opgenomen: 'Je begrijpt dat kunst betekenis geeft aan de wereld en dat het een belangrijke en emanciperende rol kan spelen in onze samenleving'.